THE SOCIAL SIGNIFICANCE OF THE "GREEN ISLAM" CONCEPT: GLOBAL EXPERIENCE AND OPPORTUNITIES FOR UZBEKISTAN

Alimov Muhammadali, Masudxon Ismoilov

Abstract

This article analyzes the social significance of the "Green Islam" concept in the context of environmental challenges, the role of religious communities in environmental mobilization, and international experience. Particular attention is paid to environmental justice, youth education, community cooperation, and interfaith dialogue. In the context of Uzbekistan, especially in light of the environmental and social challenges facing the Aral Sea region, the article offers recommendations for water conservation, improving the energy efficiency of mosques, and developing environmental education initiatives. It emphasizes the need for cooperation among the state, the scientific community, local communities, and the industrial sector to translate the concept into practical outcomes.

Keywords

Green Islam, social significance, environmental justice, Aral Sea region, water conservation, environmental education, youth, community cooperation.

"YASHIL ISLOM" KONSEPSIYASINING IJTIMOIY AHAMIYATI: JAHON TAJRIBASI VA O'ZBEKISTON UCHUN IMKONIYATLAR

Alimov Muhammadali , Masudxon Ismoilov

Annotatsiya. Maqolada "Yashil Islom" konsepsiyasining ekologik muammolar sharoitidagi ijtimoiy ahamiyati, diniy jamoalarning ekologik safarbarlikdagi o'rni va xalqaro tajriba tahlil qilinadi. Ekologik adolat, yoshlar ta'limi, jamoaviy hamkorlik va dinlararo muloqot masalalariga e'tibor qaratiladi. O'zbekiston sharoitida, ayniqsa Orolbo'yi hududidagi ekologik va ijtimoiy muammolar fonida suvni tejash, masjidlarning energiya samaradorligini oshirish hamda ekologik-ma'rifiy

tashabbuslarni rivojlantirish bo‘yicha takliflar beriladi. Konsepsiyani amaliy natijaga aylantirish uchun davlat, ilmiy jamoatchilik, mahalliy hamjamiyat va ishlab chiqarish sektori hamkorligi zarurligi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: Yashil Islom, ijtimoiy ahamiyat, ekologik adolat, Orolbo‘yi, suvni tejash, ekologik ta’lim, yoshlar, jamoaviy hamkorlik.

Kirish

Ekologik muammolar inson salomatligi, daromad manbalari, oziq-ovqat xavfsizligi, migratsiya va ijtimoiy tenglikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Suv tanqisligi yoki yer degradatsiyasi barcha guruhlarga bir xil ta’sir qilmaydi: imkoniyati cheklangan oilalar, qishloq aholisi va ekologik xavf yuqori hududlarda yashovchilar ko‘proq zarar ko‘rishi mumkin. Shu bois ekologik masalalar tabiiy muhit bilan birga ijtimoiy adolat va jamoaviy mas’uliyat masalasi hamdir. "Yashil Islom” tabiatni asrashni e’tiqod, adolat, tejamkorlik va kelajak avlodlar oldidagi burch bilan bog‘laydi. Uning ijtimoiy ahamiyati odamlarni umumiy maqsad atrofida birlashtirish va ekologik xulq-atvorni kundalik hayotga olib kirish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. “Yashil Islom”ning ijtimoiy vazifalarini aniqlash, xalqaro tashabbuslarni qiyoslash va O‘zbekiston uchun amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tahlilda xalqaro deklaratsiyalar, BMT Taraqqiyot dasturining O‘zbekiston bo‘yicha ekologiya va Orolbo‘yi materiallari hamda yashil diniy tashabbuslar haqidagi ochiq manbalar ko‘rib chiqildi. Takliflar mavjud loyihalar sifatida emas, balki mahalliy sharoitga moslashtirish mumkin bo‘lgan tavsiyalar sifatida beriladi Birinchidan, diniy jamoalar ekologik bilimlarni keng ommaga yetkazishda muhim vosita bo‘lishi mumkin. Masjid va madrasalardagi ma’rifiy uchrashuvlar, juma va’zlari va yoshlar suhbatlari orqali suvni isrof qilmaslik, chiqindilarni to‘g‘ri boshqarish, daraxtlarni parvarishlash va energiya tejash haqida sodda, hayotiy tavsiyalar berish mumkin. Bunda diniy dalillar ilmiy ma’lumotlar bilan uyg‘unlashtirilishi lozim. Ikkinchidan, konsepsiya ekologik adolat masalasini ko‘taradi.

Tabiiy resurslardan foydalanishdan olinadigan foyda va ekologik zarar jamiyatda teng taqsimlanmasligi mumkin. Shu sababli ekologik tashabbuslar faqat individual tejamkorlikka emas, balki xavf ostidagi jamoalarni qo‘llab-quvvatlash, toza suv va sog‘lom muhitdan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilashga ham qaratilishi kerak. Uchinchidan, “Yashil Islom” yoshlar tarbiyasi va fuqarolik faolligini kuchaytirishi mumkin. Yoshlar klublari, mahalla tozaligi, chiqindilarni saralash, ko‘chatlarni parvarishlash va suvdan foydalanish bo‘yicha mahalliy loyihalar ekologik bilimni amaliy ko‘nikmaga aylantiradi. Bunday ishlarning samarasi tadbirlar soni bilangina emas, balki suv va energiya sarfining kamayishi, ko‘chatlarning saqlanib qolishi hamda aholining ishtiroki bilan baholanishi kerak.

To‘rtinchidan, diniy va madaniy guruhlar o‘rtasidagi hamkorlik ekologik masalalarda umumiy til topishga yordam beradi. Iqlim o‘zgarishi yoki suv tanqisligi bir din yoki bir hudud doirasida qolmaydi. Shu sababli turli diniy jamoalar, mahalliy hokimiyat, olimlar va fuqarolik jamiyati tashkilotlari o‘rtasidagi muloqot muhimdir. **Jahonda** 2015-yilgi Islom iqlim deklaratsiyasi ekologik muammolarni musulmon jamoalari kun tartibiga olib chiqishga xizmat qilgan. 2023-yilda COP28 oldidan o‘tkazilgan Global Faith Leaders’ Summit esa iqlim bo‘yicha dinlararo hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan. Bu hujjatlar va uchrashuvlar diniy yetakchilarning jamoatchilik fikriga ta’siridan foydalanish mumkinligini ko‘rsatadi, biroq deklaratsiya qabul qilishning o‘zi amaliy natijani kafolatlamaydi. Indoneziyada “yashil masjid” va “Green Islam” tashabbuslari ibodat joylarini suv va energiya sarfini boshqarish, chiqindilarni kamaytirish hamda ekologik mavzularni va’zlarda yoritish bilan bog‘lashga intiladi. G‘arb mamlakatlarida Green Ummah va Green Muslims kabi tashabbuslar musulmon jamoalari uchun ekologik ta’lim va jamoaviy tadbirlarni rivojlantiradi. Bu tajribalar mahalliy ehtiyoj, resurs va boshqaruv tizimiga moslashtirilgandagina samarali bo‘lishi mumkin. O‘zbekiston sharoitida ekologik

masalalar suv resurslaridan foydalanish, qurg‘oqchilik xavfi, yerlarning sho‘rlanishi, havo sifati va Orol dengizi fojiasi bilan bog‘liq. Orolbo‘yi hududidagi ekologik o‘zgarishlar tabiatga ta’sir qilish bilan cheklanmay, aholi salomatligi, turmush sharoiti, bandlik va ijtimoiy barqarorlikka ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois ekologik yondashuvlar mahalliy aholining ehtiyojlari va tajribasini hisobga olishi kerak. “Yashil Islom” asosida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: 1) “Suv — omonat” mavzusida masjidlar, maktablar va mahallalarda suvni tejash bo‘yicha ilmiy asoslangan ma’rifiy dasturlar; 2) masjidlarda suv hisoblagichlari, oqishlarni bartaraf etish, tejamkor yoritish va imkoniyatga qarab quyosh energiyasidan foydalanish; 3) yoshlar va mahalla faollari ishtirokida chiqindilarni yig‘ish, saralash va yashil hududlarni parvarishlash; 4) Orolbo‘yida mahalliy iqlim va tuproq sharoitiga mos o‘simliklarni ekish hamda ularning saqlanib qolishini nazorat qilish; 5) diniy yetakchilar, ekolog olimlar, mahalliy hokimiyat va korxonalar o‘rtasida doimiy hamkorlik mexanizmini yaratish. Ushbu tashabbuslarni baholash uchun aniq ko‘rsatkichlar belgilanishi lozim: suv va elektr sarfining oldingi davrga nisbatan o‘zgarishi, yig‘ilgan va qayta ishlashga yuborilgan chiqindi miqdori, ekilgan ko‘chatlarning yashab qolish darajasi, o‘quv tadbirlarida qatnashganlar soni va jamoatchilik ishtiroki. O‘lchovlar bo‘lmasa, faoliyat faqat ramziy tadbirlar darajasida qolib ketishi mumkin Konsepsiyaga nisbatan muhim tanqid shuki, ekologik muammoni faqat shaxsiy mas’uliyat bilan tushuntirish yirik ishlab chiqarish, energetika, konchilik va infratuzilma bilan bog‘liq omillarni yetarlicha ochib bermasligi mumkin. Suvni tejashga chaqirish muhim, ammo yirik iste’molchilar, sanoat korxonalari va davlat boshqaruvi ham o‘z faoliyatining ekologik oqibatlari uchun javob berishi kerak. Yana bir muammo — diniy ekologik tashabbuslarning tarqoqligi, yetarli moliyalashtirilmasligi yoki va’z va deklaratsiyalardan keyin davomli dasturlarga aylanmasligidir. Buni kamaytirish uchun hamkorlik, mas’ul shaxslar, byudjet, muddatlar va natijalarni oshkora baholash mexanizmlari zarur. Diniy qadriyatlar ilmiy

dalillarni almashtirmaydi; aksincha, ular ilmiy tavsiyalarni jamiyatga tushunarli va ma’naviy jihatdan ta’sirchan yetkazishga yordam berishi mumkin.

Xulosa

“Yashil Islom” konsepsiyasining ijtimoiy ahamiyati ekologik mas’uliyatni axloq, adolat va jamoaviy hamkorlik bilan bog‘lashida namoyon bo‘ladi. Diniy muassasalar ekologik ta’lim, yoshlar faolligi va resurslarni tejash madaniyatini rivojlantirishda foydali hamkor bo‘la oladi. O‘zbekiston, xususan Orolbo‘yi uchun bu yondashuv suvni tejash, yashil hududlarni parvarishlash va ekologik xavflar haqida jamoatchilik xabardorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Shu bilan birga, tashabbuslar aniq ko‘rsatkichlar, ilmiy asos, davlat va biznes mas’uliyati hamda mahalliy aholining ishtiroki bilan mustahkamlanishi kerak. Eng maqbul yondashuv — diniy-axloqiy motivatsiyani ekologik boshqaruv va amaliy yechimlar bilan birlashtirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations Development Programme (UNDP). Environment and Climate Action in Uzbekistan. https://www.undp.org/uzbekistan/environment-and-climate-action

2. UNDP Uzbekistan. Addressing Urgent Human Insecurities in the Aral Sea Region. https://www.undp.org/uzbekistan/projects/completed-addressing-urgent-human-insecurities-aral-sea-region

3. United Nations Uzbekistan. Atlas of Socio-economic and Environmental Indicators of the Aral Sea Region. 2019. https://uzbekistan.un.org/en/49737-atlas-socio-economic-and-environmental-indicators-aral-sea-region

4. Islamic Declaration on Global Climate Change. Istanbul, 18 August 2015. https://www.ifees.org.uk/about/islamicdeclaration/

5. UAE Ministry of Foreign Affairs. Global Faith Leaders' Summit on Climate Change, Abu Dhabi, November 2023. https://www.mofa.gov.ae/en/mediahub/news/2023/11/7/7-11-2023

6. DW. Indonesia's Green Islam. 7 November 2025. https://amp.dw.com/en/indonesias-green-islam/a-74647196

7. United Nations Environment Programme (UNEP). Al-Mizan: A Covenant for the Earth. https://www.unep.org/al-mizan-covenant-earth

8. Anabarja, S.; Safril Mubah, A. Eco-Pesantren and Environmental Education: A Study of Islamic-Based Environmental Initiatives. Journal of Islamic Studies and Environmental Affairs, 2021. https://doi.org/10.51413/jisea.Vol2.Iss1.2021.75-90